

ایذه

پرویز طلائیان پور

خداداد مزارعیان، حمید حسینی

ایذه یا مال امیر مرکز شهرستان ایذه در استان خوزستان و در جنوب غرب ایران است. ایذه از نظر آب و هوایی خنک‌ترین شهر استان خوزستان است که علت آن را می‌توان قرار گرفتن این شهر در دشتی وسیع در دامنه رشته کوه زاگرس و بارش برف در برخی نقاط مرتفع مشرف بر شهر و وجود وسیع‌ترین پوشش جنگلی استان خوزستان در این منطقه دانست. مردم این شهر عموماً از قوم بختیاری بوده و به گویش بختیاری صحبت می‌کنند.

داروهای گیاهی و خواص آن

چز کوهی (Cez): داروی گیاهی که دم‌کرده آن در درمان سرماخوردگی، گلودرد، سینه‌درد و سیاه‌سرفه مصرف دارد. هنگامی که فردی بیماری قند دارد، چز را به جای قند با چای مصرف می‌کند.

پر مورد (pare murd): جوشانده این گیاه برای سرماخوردگی و سیاه‌سرفه بسیار مؤثر است.

بریزبند ضمعی است که از درخت بنه که در منطقه فراوان است گرفته می‌شود. بومیان در هنگامی که سینه‌درد داشته باشند این صمغ را روی سینه می‌بندند.

کلخنگ (kalxong): جوشانده کلخنگ برای سرماخوردگی و دل‌درد استفاده دارد.

آرد بلوط یا کَلگ بلوط که تلخی آن گرفته شده برای درمان اسهال معده‌درد و دل‌درد استفاده می‌شود.

کاردک دم‌کرده در رفع باد شکم مصرف می‌شود.

پونه خشک‌شده در دوغ و یا دم‌کرده در رفع دل‌درد، دل‌پیچه، و رفع نفخ شکم کاربرد دارد.

اسفند خشک‌شده را برای ضدعفونی کردن منازل دود می‌دهند.

گل بنفشه دم‌کرده برای سرماخوردگی و سینه‌درد مصرف دارد.

گل بابونک دم کرده و یا بخور را در درمان سینه درد و باد بینی استفاده می کنند.
رازونه (razune): جوشانده این گیاه در درمان دل درد نوزاد استفاده می شود.
چلچله ورد (celceleverd): پودر این گیاه به صورت سرمه برای رفع زخم و درد چشم به کار برده می شود.
دوری بنگشتم (duribengestom): از این دارو برای کشیدن چرک و عفونت و باد دندان استفاده می شود.
گل برنجاس در رفع دل درد بچه و نفخ شکم استفاده می شود.
برگ بید در درمان زردی همراه دوغ روی بدن فرد بیمار ریخته می شود.
مورد جوشانده در درمان سرماخوردگی مؤثر است.
گیاه گنجیه (ganjiye): به صورت سرمه در درمان چشم درد کاربرد دارد.
درمون (dermon): از این گیاه در درست کردن مشک استفاده می شود.
آوندول (awandul): به صورت خوراکی و صورت بخور آوندول درمان سرماخوردگی مصرف می شود.
اوریشم (owrisom): دم کرده این گیاه دارویی در علاج سرماخوردگی و نرم کردن سینه مصرف می شود.
روناس با تخم مرغ و روغن دامی مرهم روی موضع شکسته استفاده می شود.
گل اولیله (owlile): دم کرده آن در سینه درد نوزادان مصرف می شود.
گل محمدی با نام محلی بوسنی (Busoni): دم کرده گل محمدی در رفع دل درد نوزادان استفاده می شود.
چیرو (cirow): این گیاه به صورت جوشانده در درمان سیاه سرفه مصرف می شود.
بکلو (bakalu): خشک کرده این گیاه را در دوغ به فردی که دچار رماتیسم باشد می خوراندند.
چویل (cevil): این گیاه نیز در درمان دل درد استفاده می شود.
مرهم ارزن در درمان جراحات مصرف می شود.
جینجه (jinje): صمغی که از این گیاه کوهی تهیه می شود را در آب جوشانده و بعد از سرد شدن در چشم می ریزند. این جوشانده در رفع چشم درد مؤثر است.
مل مل یاس (melmelyas): پخته این گیاه در درمان سرماخوردگی مصرف دارد.

داروهای غیر گیاهی

پی و دنبه کوبیده برای کوفتگی ها استفاده می شود.
دود اجاق را برای درمان اوریون روی موضع باد کرده (زیر گلو) می مالند.
ادرار گوسفند در درمان سیاه سرفه مصرف داشته است.

شیر الاغ نیز در درمان سیاه‌سرفه کاربرد داشته است.
 شیر زن دخترزا برای درمان گوش درد استفاده می‌شود.
 قندجوش برای رفع دل‌درد مفید است.
 عسل در درمان سردی و درد اعضای بدن و باد بدن استفاده می‌شود.
 شش‌گوسفند سرخ کرده شش‌گوسفند در علاج سیاه‌سرفه مصرف می‌شود.
 ماهی زنده به شخصی که دچار بیماری زردی شده خوراند می‌شود.
 نشاسته را در درمان اوریون بر قسمت باد کرده می‌بندند.
 زرده تخم‌مرغ سرخ شده برای درمان جراحات استفاده می‌شود.
 پارچه سوخته در هنگام زخم شدن، موضعی از بدن، پارچه سوخته را روی جراحات می‌گذاشتند.
 زاج در درمان درد و زخم‌های دهان و دندان مصرف دارد.
 بخور آبجوش برای رفع سرماخوردگی استفاده می‌شود.
 جگر گوسفند در درمان شب‌کوری، جگر گوسفند را روی آتش می‌گرفته‌اند، هنگامی که جگر شروع به کف کردن می‌کرد، کف جگر را داخل چشم می‌ریختند.
 پوست تخم‌مرغ در درمان شب‌اداری به بیمار خوراند می‌شد.
 خاکستر اجاق برای کوفتگی‌ها استفاده داشته است.
 سنگ فهمه (fahme): برای درمان تشنج بچه، از این سنگ مقداری می‌سایند و با اضافه کردن مقدار کمی آب بر زبان بچه می‌ریختند.

بیماری‌های روحی

ترس برای درمان فرد ترسیده از آب‌قند یا آب‌طلا استفاده می‌شود.
 جن‌زدگی برای افراد جن‌زده از ملاهای دعانویس، دعاهای ویژه جن‌زدگی تهیه می‌کرده‌اند.
 انداختن مکرر بچه زنی که فرزندانش را جلوتر از زایمان سقط می‌کرد یا بعد از زایمان، نوزادش در روزهای اول می‌مرد، را پیش ملاهایی معروف با ملاجی می‌بردند، تا برای وی دعا کند. همچنین این‌گونه افراد را به زیارتگاه‌ها می‌بردند و دست و پاهایشان را به زیارتگاه می‌بستند.
 ترجمون (tarjamun): به فردی که حالت وحشت و جنون داشت ترجمون می‌گفتند. برای درمان بیمار، وی را در جایی نشاندند و دایره‌ای دور او کشیده و سینی جلوی او می‌گذاشتند. سپس فردی بیمار را در بغل می‌گرفت. ملاهای دعانویس بر چوبی سوار می‌شدند و چوبی به دست می‌گرفتند. سپس به طرف فرد ترجمون، می‌تاختند، ملا در این هنگام می‌گفت:

سلام علیک کاسونجی، فرد ترجمون در جواب می گفت علیکم السلام کاگنجی، ملا سپس می گفت آمدم بزم باد سنجی و به یکبار با چوب خود بر سینی می کوبید تا بدین ترتیب ترس فرد بریزد.

بیماری های جسمی

رماتیسم برای درمان این بیماری در پوست گراز فرو می روند.

زردی برای درمان زردی ابتدا بدن شخص را با دوغ خنک شسته سپس سر او را تیغ زده و جگر گوسفند را بر آن می گذاشتند تا خون وی را بکشد. در پایان بیمار را در لای برگ بید و مورد می خوابانند.

مار و عقرب گزیدگی

موضع مار یا عقرب گزیده را تیغ زده و حجامت می کردند. در ضمن مردم منطقه بر این باور بودند که اگر سید روی موضع مار یا عقرب گزیده آب دهان بیندازد شخص خوب خواهد شد.

پادرد برای درمان پادرد پی و دنبه کوبیده می بستند.

کمردرد موضع را با شال محکم می بستند.

سردرد به سر کتیرا می مالیدند. نوع دیگر از درمان بدین صورت بود که سر را با دستمال محکم بسته و دستی را روی دستمال می گذاشتند و با دست دیگر چند ضربه بر دستمال می زدند و باور داشتند که شخص خوب می شود. ترشی ناردون نیز در درمان سردرد مصرف می شده است.

چشم درد فردی که مبتلا به چشم درد بود را دم غروب پیش ملایی می بردند. وی هفت دانه گندم بر می داشت، در هفت نوبت سوره شرح را می خواند و در هر نوبت یک دانه از گندمها را به سر بیمار می زد و داخل کاسه آبی که جلویش بود می ریخت. بدین شکل باور داشتند که حال بیمار خوب خواهد شد.

سوختگی ها و دمل ها برای درمان از پی و دنبه استفاده می شده یا موضع سوختگی و دمل را در گوشت حیوانی مانند الاغ می گذاشتند که گاه نیز قورباغه ای را کشته و موضع سوختگی و یا دمل را داخل بدن قورباغه می گذاشتند.

زگیل برای درمان زگیل نیز در منطقه از دو روش یاد شده است در روش اول مقداری موی اسب فراهم می شد و هر زگیل را با دم اسب می بستند. در روش دوم، تعدادی ریگ داخل پارچه می بستند و بیرون می انداختند. اینان بر این باور بودند اگر کسی آن را باز کند، زگیل فرد بیمار می ریزد.

جراحات برای درمان جراحات دو روش هست؛ در روش اول گوش الاغی را خراش داده تا خونریزی کند. سپس خون الاغ را به موضع زخمی می مالیدند. در روش دوم از ادرار کودک روی جراحات استفاده می شده است.

اوربون برای رفع اوربون گوش کودک را گرفته و کشیده و تکان می دادند و بر این باور بودند که اوربون او خوب خواهد شد.

شب‌اداری برای درمان شب‌اداری اشیای داغ بر کمر شخص بسته و او را گرم نگه می‌داشتند.

شکسته‌بندی

شکستگی در مواقعی که موضعی می‌شکست، شکست‌بندان محلی بعد از جا انداختن موضع شکسته، باروناس، زرده تخم‌مرغ و مورد مرهمی درست کرده و روی موضع می‌بستند، تا به گرفتن بهتر استخوان کمک شود. در پایان آن را آتل‌بندی می‌کردند. آتل‌بندی با سه یا چهار تخته چوب انجام می‌شد.

دررفتگی در این مورد شکسته‌بندان بعد از نرم کردن دررفتگی با آب‌جوش موضع را جا انداخته سپس با پارچه‌ای آن را محکم می‌بستند.

کوفتگی برای کوفتگی از پی و دنبه و یا خاکستر اجاق استفاده می‌شد.

اشخاصی که به امور مختلف طب سنتی می‌پردازند

شکسته‌بندان هنوز این اشخاص در محل به فعالیت مشغولند. ایشان ابزار خاصی برای کار خود ندارند.

دلاک دلاکان سابقاً اعمال سلمانی و دندان‌کشی را انجام می‌داده‌اند. ابزار کار ایشان شامل قیچی، تیغ، آینه، شانه و قلبتین (qolbatin) بوده است.

حجامت‌گر و ختنه‌گر ختنه و حجامت در منطقه کار اشخاص خاصی بوده که عمدتاً سید بوده‌اند. ابزار کار ایشان شامل تیغ، نیشتر، ماسوره، و شاخ بادکش کردن بوده است.

قابله ماما‌های محلی نیز در گذشته کار زایمان زنان منطقه را برعهده داشته‌اند.

پراکندگی گیاهان دارویی به تفکیک مناطق بررسی شده

نام گیاهان دارویی	آبله سفلی	آبده	باجول	نزشک	تاکوتر	چنگبه	دهنو کبروک	دیدارگاه	دهدز	کل‌دووخ	میانگران علیا
جز کوهی		×	×			×	×	×	×		×
مورد	×	×					×	×		×	
بریزه‌بند								×	×	×	×
کلخنگ								×		×	×
بلوط	×	×	×	×	×			×		×	×
گل گاوزبان	×	×		×	×		×		×	×	×
کاردک	×							×			

ایڈہ / طلائیان پور، مزارعیان، حسینئی

										×	پونہ
×	×	×	×	×	×					×	اسفند
					×					×	گل بنفشہ
						×	×				گل بابونک
			×	×	×	×	×	×			رازونہ
									×		چلچلہ ورد
									×		دوری بنگشتم
				×	×				×		گل برنجاس
					×				×	×	برگ بید
									×		گنجیہ
				×							درمون
				×							اوندول
×		×		×	×						اوریشم
				×							روناس
		×									گل اولیلہ
×		×									گل محمدی (بوسونی)
										×	چیرو
				×							بکلو
×	×					×			×		مل مل یاس
				×							جینجہ
×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	چویل

پرتال جامع علوم انسانی